

1930). Переклала з англійської Рая Тхорук.– Львів: Літопис, 2003. – 456 с.

6. Лотман Ю. Сюжетное пространство русского романа XIX столетия // Лотман Ю.М. О русской литературе: Ст. и исслед. (1958–1993): история рус. прозы. Теория литературы / Вступ. ст. И.А. Чернова; Сост.: Н.Г. Николаюк, О.Н. Нечипуренко. – СПб.: Искусство, 1997. – 845 с. – Указ. имен: с. 831–842).

7. Мосендз Л. Дон Кіхот і Санчо / Волинський рік. – Мюнхен: Українська Трибуна, 1948. – 80 с.

8. Мосендз Л. Зодіак / Вірші. 1921–1936. – Прага: Колос, 1941. – 108 с.

9. Набоков В. Лекції о "Дон Кихоте" / Пер. с англ. И. Бернштейн, М. Дадяна, Г. Дашевского, Н. Кротовской. – СПб.: Издательская Группа "Азбука-классика", 2010. – 320 с.

10. Набитович І. Леонід Мосендз – лицар Святого Граалю. – Дрогобич: Видавнича фірма "Відродження", 2001. – 222 с.

11. Ольжич О. Дон Кіхот. / Ольжич О. Незнаному Воякові. – К.: Фундація імені О.Ольжича, 1994. – 432 с.

12. Панченко В. Творчість Володимира Винниченка 1902–1920 рр. у генетичних і типологічних зв'язках з європейськими літературами: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук: 12.10.1998 / Панченко Володимир. – К., 1998. – 376 с.

13. Плужник Є. Поезії. – К.: Радянський письменник 1988. – 415 с.

14. Франко І. Інтернаціоналізм та націоналізм у сучасних літературах // Франко І. Збір. творів: У 50-ти т. – К.: Наукова думка, 1981. – Т. 31. – С. 34.

15. Череватенко Л. "Я камінь з Божої праці" / О.Ольжич. Незнаному воякові. К.: Фундація імені О.Ольжича, 1994. – 432 с.

16. Череватенко Л. Все, чим душа боліла / Плужник Є. Поезії. – К.: Радянський письменник, 1988. – 415 с.

17. Яновський Ю. Вершники. – Харків: Фоліо, 2006. – 316, [2] с. – (Серія "Українська література").

М. К. Насенко, д-р філол. наук,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЩО ТАКЕ "ЧЕСНІСТЬ ІЗ СОБОЮ"?

Автор пропонує одне з тлумачень проблеми "чесності з собою", розкритої в однойменному романі та в інших творах Володимира Винниченка.

Ключові слова: художня ідея, літературний твір, тема, мораль, анархізм, психологія.

В статті пропонується одна із інтерпретацій "чесності з собою", котра являється головною темою однойменного роману і деяких інших творів Володимира Винниченка.

Ключевые слова: художественная идея, литературное произведение, тема, мораль, анархизм, психология.

The author is proposing the interpretation of problem "honesty with oneself", examined in Volodymyr Vynnychenko's novels.

Key words: artistic idea, literary work, theme, moral, anarchism, psychology.

Художня література – це не те, що тим чи тим автором **написане**; художня література це те, що з написаного **залишається**; залишається в свідомості нових і нових поколінь, залишається як нерозв'язна проблема буття людського. В. Винниченко на якомусь етапі творчості відчув, що просто "соціальна" людина, яка дуже цікавила його в ранній період творчості, – річ проминальна; корінь її можливого щастя проростає з глибин, які затаєні в самій людині, в її психології і моральній загадці самої... моралі. "Як проникнути туди? Як "реформувати" саму людину?", – над цими питаннями В. Винниченко замислився на другому (серединному) етапі своєї творчості (приблизно – 1906–1917-ті роки). На його тодішню думку, зарадити справі міг висхідний постулат "чесності з собою". Ідеологічний аспект цього постулату В. Винниченко пов'язував із ідеями соціалізму, і це породило в його творах небажану для серйозної творчості тенденційність, а крім того – накликало на письменника нищівну критику за "складові" самого постулату "чесності з собою".

Існує думка, що Винниченкова "чесність із собою" (роман **"Чесність із собою"** письменник опублікував 1911 р., але цей мотив присутній також у драмах письменника "Memento", 1911 й "Щаблі життя", 1911, романах "По-свій", 1913, "Заповіти батьків", 1914, та ін.) є не чим іншим, як перефразованою "вірністю самому собі" В. Шекспіра з його "Гамлета". Проте великому англійцеві чомусь ніхто не зважувався докоряти за аморальність та індивідуалізм, а ось українського письменника буквально шматували за це ж саме і "ліві", і "праві" критики¹⁴. "Полемізуючи шаблонними звинуваченнями, – писав один із дослідників творчості В. Винниченка ще й у 1975 р., – вони часто перетлумачували теми (його творів. – М. Н.), вульгаризували ідеї (еротика, мораль, ідея "чесності з собою"), таврували їх ніщешанством, аморальністю, порнографією... та занепадництвом". Найцікавіше, що біля витоків такого кривотлумачення Винниченкової "чесності з собою" стояли не професійні літературознавці, а ві-

¹⁴ Див.: Гусар Струк Д. Винниченкова моральна лабораторія // Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. В 4-х кн. – К., 2001. – Кн. 1. – С. 286–292.

домий вождь більшовиків В. Ленін і не завжди перманентний соратник його Максим Горький. Начитавшись Винниченкової брошури "Про мораль пануючих і мораль гноблених", перекладених російською мовою його романів "На весах жизни" (1911) і "Заветы отцов" (1914), де ідея "чесності з собою" перепліталася з проблемами моралі і потребою "будувати" нову людину й нове людство, вони першими знайшли в цих творах апологію аморальності й проституції, "извращения" російських революціонерів і наслідування "архискверного Достоевського" з його романом "Бесы"¹⁵. Ці їхні судження (з певними варіаціями) повторювали до 90-х років ХХ ст. усі літературознавці марксистсько-ленінського і навіть українсько-діаспорного штибу¹⁶. Ніхто, проте, не зважився заглянути під "маску" тих суджень. І Максиму Горькому, й особливо Леніну ненависним був В. Винниченко насамперед тому, що його концепція "чесності з собою" поставала в неприйнятному для них контексті. "Чесність із собою" письменник трактував як жагуче бажання роздушити, розметати ту шкаралушу, в яку затиснуто людську душу ("Щаблі життя"), як наближення "матеріального до духовного", доведення думки до почуття і навпаки, а середовищем такого "наближення" та "доведення" постає... анархізм. Хто ж сповідує цей анархізм? Герой роману "Чесність із собою" Тарас, що за революційну діяльність у 1905 році встиг побувати у в'язничних застінках, звертається до "соціаліста-революціонера" Мирона з таким проханням:

– Я... це... Я до вас в одній справі... Я хочу прохати вас, щоб ви познайомили мене з анархістами...

¹⁵ Див.: Горький М. Собр. соч.: в 30 т. – М., 1955. – Т. 29. – С. 177 та ін.; Ленін В. Полн. собр. соч., изд. 5-е. – М., 1964. – Т. 48. – С. 285 та ін.

¹⁶ В діаспорній "Енциклопедії українознавства", перший том якої вийшов 1955 року, автор М.Г. (Микола Глобенко?) писав: "Винниченко раз-у-раз повертається до образу егоїста-циніка, який відкидає загальноприйнятну мораль в ім'я "чесности з собою", що дозволяє будь-який вчинок, аби лише "воля, розум і серце" його одноставно схвалювали. В гострих колізіях виступає галерея істеричних, хворобливо-безвільних, хистких у переконаннях і поведінці персонажів" ("Енциклопедія українознавства", т. 1. Перевидання в Україні. – Львів, 1993. – С. 249).

Мирон усе з тою ж, не то лінивою, не то насмішкуватою посмішкою дивився на нього, підтягуючи одного вуса вгору...

*– З анархі-стами?! – потяг він другого вуса догори та скосив очі на нього. – Можу. Вам яких: передільців, безначальців, комуні-і-стів, індивідуалістів?*¹⁷.

З подальшого розвитку подій у романі стає зрозумілим, що "анархістами" є також проститутки, яких треба цілком легалізувати, створити для них (як і для всіх інших "анархістів") свої профспілки, зробити вільним до них доступ усіх бажаючих, зокрема й – соціалістів. Цю проблему обговорюють усі учасники соціалістичного підпілля, які приходять хай і до дискусивного, але – до висновку: в кінцевому підсумку людина і людство, сповідуючи принцип "чесності з собою", придуть до такого мирного життя, яке буде засноване на новій, соціалістичній релігії... І будуть тоді всі рівні – і соціалісти, і проститутки, і люди всіх інших професій...

Ось, виявляється, що могло найбільше роздратувати В. Леніна чи М. Горького: розгляд в одному ряду всіх виявів анархізму: соціалізм, проституція, релігійна віра, жандармерія... Один із підпільників-соціалістів Сергій говорить про це так:

–...Релігія вмерти не може, вона вічна. Тепер іде нова форма її, більш ясна, більш блага, ніж усі інші, – релігія соціалізму.

– Хто ж бог її? – похмуро усміхнувся Тарас.

– Бог? Світове життя, Великий Процес, Великий зв'язок, в якому кожне існування є необхідне.

– Навіть жандармів?

– Так, навіть жандармів!..

– Нащо ж ми боремося з ними, як так? – Тарас приклав руку до чола.

– Нащо боремось? Тому що це – Процес, Рух, тому що в русі – бог, рух же є – боротьба...

Коротше кажучи, на ідею "чесності з собою" треба дивитися, крім усього, як на художню, а не пропогандистську. Вона в однійменному романі та в інших творах цього періоду не стільки

¹⁷ Винниченко В. Твори. Т. ХУІ. // Чесність з собою. – Харків, 1926. – С. 9–10. Наступна цитата – за цим виданням.

проповідується, скільки художньо обговорюється. М. Горькому та В. Леніну це обговорення виявилось "не до шмиги", бо зачепило їхні політичні амбіції (як це так: проституція і обожнюваний ними соціалізм поставлені в один ряд?); "вина" В. Винниченка полягала, можливо, в тому, що той "ряд" у нього давав підстави для різнотлумачень; бракувало автору чистоти художньої концепції, бо й сам він симпатизував ідеям соціалізму не тільки як різновиду проституції, а й як продуктивній, нібито політичній теорії; через це багато його енергії витрачалось на "чисту" політичну діяльність і не завжди вистачало достатньо часу, щоб відділити її від власне творчості та довести в кожному творі кожну ідею до найяснішого естетичного блиску. Як наслідок, на всіх творах згаданого періоду лежить печать поспіху, метушні й самоповторів (драма "Щаблі життя", наприклад, є абсолютним дублем роману "Чесності з собою"; "Заветы отцов" та "На весах жизни" – своєрідні варіації на тему того ж роману і т. д.), а справжня художня творчість, як знаємо, "не терпит суєты" і вимагає від кожного автора цілковитої самовіддачі. С. Єфремов, міркуючи над цими питаннями, з досадою говорив: В. Винниченко не завжди усвідомлював, на що "витрачається цей... великий, але несвідомий своєї справжньої сили талант"¹⁸. Спростування цієї думки пізнішими дослідниками "серединної" творчості В. Винниченка видається не дуже переконливим. В. Панченко, наприклад, пробував порівняти "Заповіти батьків" із пізнішою драмою М. Куліша "Народний Малахій" (1928), оскільки в обох випадках ідеться про "реформу людини"¹⁹. Схожість ця позірна; герой М. Куліша "збожеволів" у своєму намірі реформувати на соціалістичний манір усе людство, а герої В. Винниченка цю дику ідею намагаються втілювати "серйозно". Поєднавши іронічний погляд і політичну сатиру, М. Куліш створив таке "трагедійне" (за авторським визначенням жанру), яке стало (нарівні з безсмертним дон-кіхотством) набутком Літератури з великої літери, а твори В. Винниченка про "реформу" мають значення тільки для історика літератури; надто прив'язаних до свого часу, їх "поза

¹⁸ Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1995. – С. 577.

¹⁹ Панченко В. Будинок з химерами. – Кіровоград, 1998. – С. 122.

часом" і не вчитаєш, і успішно не інсценізуєш. Дуже гострою, зокрема, була критика цих творів Є. Маланюком, зокрема – роману "Записки кирпатого Мефістофеля" (1917). Надто багато місця в цьому романі відведено "шлунку" та "іншим елементарним органам". "Найогидніше ж у тім, що в антракті між їжею і "коханням" (а то й підчас) ведуться відповідні філософічні монологи й діалоги... Коли б уже Смердяков, – можна б багато вибачити, але в тім то й мука, що до Карамазових і Смердякових цим кирпатим мефістофелем дуже далеко... "Герой" протягом трьохсот сторінок веде філософічні теревені хахлацького Смердяковенка... З кожного рядка б'є в ніс парикмахерська самозакоханість мало-російського "хвіть-хвєбеля", якому на все, опріч шлунку й "коханья" – "пашти што наплевать!"²⁰. У пізніших творах В. Винниченка до проблеми "чесності з собою" не звертався.

Л. В. Панчук, канд. філол. наук,
Криворізький державний педагогічний університет

ДУХОВНІ ДОМІНАНТИ ПЕРСОНАЖІВ У ТВОРАХ В. ВИННИЧЕНКА "СУД" І "СОЛДАТИКИ"

У статті зроблено спробу виявити духовні домінанти персонажів шляхом аналізу оповідань В. Винниченка "Суд" та "Солдатики"; звернено увагу на деформацію внутрішнього світу людини у антигуманному суспільстві.

Ключові слова: духовність, домінанта, моральний, аморальний, мовна характеристика, образи персонажів.

В статье сделана попытка выявить духовные доминанты, свойственные персонажам путём анализа рассказов В. Винниченка "Суд" и "Солдатики"; особенное внимание обращено на деформацию внутреннего мира человека в антигуманном обществе.

Ключевые слова: духовность, доминанта, моральный, аморальный, речевая характеристика, образы персонажей.

The article reveals spiritual dominants peculiar to characters by the analysis of V. Vinnichenko's stories "Court" and "Soldiers"; the especial attention is paid to deformation of person's inner world in an antihumane society.

Key words: spirituality, a dominant, moral, immoral, the speech characteristic, images of characters.

²⁰ Маланюк Є. Книга спостережень. – Торонто, 1962. – Кн. 1. – С. 18.